

Ispaniya XVI asr XVII asrning birinchi yarmida

Xolboyeva Sharofatxon Xomidjonovna

Annotasiya : Rekonkista tugatilgandan keyin Portugaliyadan tashqari butun Pireney yarim oroli ispan qirollari qo`l ostida birlashtiriladi . Sardiniya , Sitsiliya , Balear orollari , Neapolitan qirolligi , Navarra ham Ispaniyaga qaragan .

Kalit so`z: Ferdinand, Kastiliya, Navarra, Karl V

XIV asrning I yarmida Ispaniyaga geografik kashfiyotlarda , mustamlakalar bosib olishda , Amerika bilan savdoda va xalqaro munosabatlarda asosiy o`rinni egallagan .

1516 yil Ferdinand Aragon vafotidan keyin ispan taxtini Karl I egallaydi . Onasi tomonidan u Ferdinandning nabirasi , otasi tomondan imperator Maksimilian I Gabsburg-ning nabirasi bo`lgan. Otasidan Germaniyadagi mulklari va Niderlandiyani meros oladi. 1519 yildan imperator Karl V sifatida tan olinadi XVI asr o`rtalaridan boshlab Ispaniyaning iqtisodiy va siyosiy tushkunligi boshlanadi. Siyosiy birlashuvi va kuch □ qudratining o`shishiga qaramasdan Ispaniyaning viloyat-lari ijtimoiy □ iqtisodiy jihatdan bir □ biridan keskin farq qilgan . Aholining  $\frac{3}{4}$  qismi Kastiliyada yashagan . Kastiliyada yerlar boshqa viloyatlarda bo`lganidek , dvoryanlar , katolik cherkovi va ruhoniyy □ ritsar ordenlari qo`lida edi . Rekonkista vaqtidan boshlab dehqonlarning asosiy qismi shaxsan erkin hisoblangan . Dehqonlar tsenz to`lab, feodallar yerlariga merosiy egalik qilganlar . Yerlarni ular tashlab ketishlari mumkin bo`lgan va boshqa ma`lum huquqlarga ham ega bo`lganlar . Ayniqsa arablardan tortib olingan Yangi Kastiliya va Granadaga kelib o`rnashgan dehqonlarning sharoiti yaxshi bo`lgan . Ular shaxsan erkin bo`lish bilan bir qatorda , Kastiliya shaharlari kabi huquq va imtiyozlarga ega bo`lganlar .

Aragon va uning tarkibiga kirgan Kataloniya , Valensiya va Navarraning ijtimoiy □ siyosiy tuzumi Kastiliyadan keskin farq qilgan. Bu yerda XVI asrda ham krepostnoy qaramlikning eng og`ir ko`rinishlari saqlanib qolingan . Feodallar dehqonlarning mulklarini meros olishi va ularni o`ldirishi mumkin bo`lgan . XV asr oxiridagi qo`zg`olondan keyin dehqonlar shaxsan erkinlikni qo`lga kiritishadi Xristianlikni qabul qilgan arablarning avlodlari □ morisklar shahar va qishloqlarning ayanchli va huquqsiz kishilari hisoblangan . Ular Granada , Andaluziya va Sevil`yaning chekkalarida yashashgan. Ular kamhosil yerlarga haydalib, hosilning $\frac{1}{3}$ qismini sen`orga to`lashgan. Bundan tashqari ular davlatga va cherkovga ham soliq to`laganlar , daromadli hunarlar bilan

shug`ullanishga yo`l qo`yilmagan . Inkvizitsiya ularni qattiq ta`qib qilgan Shunday og`ir sharoitlarda morisklar zaytun , uzumzor , shakarqamish , ipakchilik bilan shug`ullanganlar . XVI asr boshlarida shaharlar kengayishi va mustamlakalarda mahsulotga talab ortishinatijasida qishloq xo`jaligi rivojlanishi kuzatiladi . Burgos , Valyadolid , Madina del Kampo kabi yirik shaharlar atrofida uzumzorlar va zaytun maydonlari kengaydi . Vinochilikda kapitalistik munosabatlar paydo bo`ladi . Vino va zaytun moylari Amerika mustamlakalariga va Evropa davlatlariga chiqarilgan . Xo`jalikdagi bunday rivojlanish dehqon xo`jaliklariga ta`sir qilmagan . Maxsulotlarga narx oshgan bir paytda boshqoqli ekinlar bilan shug`ullangan dehqonlar g`allani bozorga davlat belgilagan narxda sotishgan . Kasodga uchragan dehqonlar

sudxo`rlarga qaram bo`la boshlaydi . XVI asr boshlarida Kastiliya xo`jaligining asosiy tarmog`i haydab yilqichilik qilish edi . Grandlarga qarashli bir necha million qo`y har yili 2 marta - bahor va kuzda Kastiliyadan janubga, Estremadura va Andaluziyaga haydalgan , keyinchalik qayta Shimolga olib kelingan . Katta yo`llarda haydalgan poda barcha qishloq xo`jalik maydonlarini , uzumzor va zaytunzorlarni payhon qilib yuboradi

Dehqonlarning qarshiligi yirik chorvadorlar ittifoqi- Mestaning qarshiligiga uchragan . Movutsozlikning rivojlanishi bilan G`arbiy Evropada yungga bo`lgan ehtiyoj ortadi . Qirol hokimiyati yung savdosidan katta daromad olib , Mestaga homiylik qiladi . Dehqonlar xonavayron bo`lib , g`alla ekishzorlari qisqaradi. XVI asrning 30 yillaridan boshlab Ispaniyaga Frantsiya va Sitsiliyadan g`alla keltirila boshlangan .

Bu davrda hunarmandchilik rivojlanib, kapitalistik manufaktura belgilari paydo bo`ladi . Movutsozlik hunarmandchilikning asosiy sohasi hisoblanib , Segoviya , Toledo , Qurdoba , Kuenkeda manufaktura ko`rinishidagi korxonalar paydo bo`ladi . Bu shahar larning chekkasida yigiruvchilar , to`qimachilar tarqoq manufakturalarda savdogarlarga ishlagan . Biskayya kemasozlik va metallurgiya markazi hisoblangan . Ipak matolar ishlab chiqarish Toledo, Granada, Valensiya, Mursi, Malagada yo`lgaqo`yilgan bo`lib, eski tsex tartiblarini saqlab qolgan . Movutdan farq qilib , ipak buyumlar yuqori sifatli bo`lib Flandriya , Frantsiya , Italiya , Shimoliy Afrikaga chiqarilgan . Qilich , xanjarlar ham tayyorlangan .

Ispaniyada va 30 yillardan boshlab Amerika mustamlakalarida bozozrlarning kengayishi sanoat ishlab chiqarishning rivojlanishiga ta`sir etadi . Ko`chib kelgan idalgolar kiyim va qurollarni tilla va kumushga xarid qilganlar . Dehqonlarning qishloqlardan qochib ketishi hisobiga ishchi kuchining ko`payishi

ham yangi korxonalar paydo bo`lishiga yordam beradi. Valyadolid, Salamanka va boshqa shaharlarda daydilarni zo`rlab ishchiga aylantirganlar .

Ispaniya sanoati Evropaning ilg`or davlatlaridan orqada bo`lib , paydo bo`lgan erkin ishchi kuchini bir qismini o`zlashtirgan. Texnik qurilmalar unchalik rivojlanmaganligidan ishlab chiqarish qimmatga tushgan . Ispaniya importi eksportdan yuqori bo`lib , eksportning asosini xom - ashyo va qishloq xo`jalik mahsulotlari tashkil etgan . Movut sanoati rivojlangan XVI asrning I yarmida ham Ispaniyadan yung tashqariga chiqarish uch marta ko`paygan

XVI asrda tashqi savdo rivojlanadi. Sevil`ya yirik savdo markaziga aylanib, Amerika bilan savdo qilish shu yerda to`planadi. Sevil`yada Ispaniyaning eng boy savdogarlari yashashgan. 100 kemandan ortiq flotiliya muntazam Amerikaga qatnab turgan. Madinadel Kampo yarmarkalari bilan mashhur bo`lgan . U kredit operatsiyalari markaziga aylanadi . Iqtisodiy tarqoqlik tufayli mamlakat ichki savdosi rivojlanmaydi .

1516 yil Ferdinand Aragon vafot etgach, nabirasi Karl I taxtga o`tiradi . 1519 yil bobosi Maksimilian I Gabsburg vafot etgach , u Karl V nomi bilan □ Muqaddas Rim impe riyasi□ imperatori etib saylanadi. Shunday qilib, Ispaniya imperiya tarkibiga kiradi . Zamondoshlar □ Karl monarxiyasida quyosh botmaydi □,- deyishardi .

Flandriyada tarbiya olgan Karl V Ispaniyani va ispan tilini bilmagan. 1517 yil flamand maslahatchilari bilan Ispaniyaga kirib kelgan 17 yoshli qirol dushmanlarcha qarshi olinadi. Qirol Kastiliya , Aragon va Katalon korteslaridan qiyinchilik bilan o`zini qirol deb tan olishlariga erishadi. Karl flamandlarga imtiyozlar va daromadli lavozimlarni tarqatadi . Karlning imperator etib saylanishi va Germaniyaga ketishi norozilikni kuchaytiradi . Yangi subsidiya olish uchun 1519 yil chaqirilgan korteslar Karlning Ispaniyadan tashqarida uch yildan ortiq bo`lmasligini , mablag`ning olib

chiqib ketilishiga chek qo`yishni va chet elliklarga lavozimlar berishni to`xtatishni talab qiladilar . Qirol va`da berib , subsidiya olishga muvaffaq bo`ladi 1520 yil mayda Karl Niderlandiyadan olib kelgan Kardinal Adrian Utrextni noib etibtayinlab, Ispaniyadan chiqib ketadi . Bu Kastiliyada shahar kommunalarining qo`zg`oloniga sabab bo`ladi . (ispancha kommuneros)

Dastlab qo`zg`olonda aholining turli qatlamlari qatnashadi . Flamandlarning o`zboshimchaligi , qirolning moliyaviy faoliyati va shaharlarning huquqiga daxl qilinishi , hamda korteslarning ahamiyati tushib ketishidan boy shaharliklar norozi edilar . Avval qo`zg`olon boshlagan Toledo aholisi boshqa shaharlarga murojaat qilib , erkinliklarni saqlab qolish uchun birgalashib kurashga chaqiradi .

Qo'zg'olonchilarning asosiy qismi ni soliqlardan norozi shaharliklar , hunarmandlar tashkil qiladi . Grandlar va idalgolar ham dastlab qo'zg'olonga qo'shiladilar . Grandlar qo'zg'olondan o'zlarining avvalgi imtiyozlarini tiklashda foydalanishga urinadilar . Mayda va o'rta feodallar ham mavrlar bilan urush davridagi erkinlikni tiklashga urinadilar . Ispan feodallari ayniqsa chetelliklarni yuqori va daromadli lavozimlarni egallashidan norozi edilar .

May, iyun oylarida Toledoga Kastiliyaning Segoviya, Burgos, Avila kabi shaharlari qo'shiladi . Ular korrexidorlarni haydab (qirol amaldorlari) , yangi , demokratik boshqaruv tuzadilar. 29 iyulda beshta shahar deputatlari Avilada yig'ilib , □ Muqaddas xunta □ (□ ittifoq □) tuzadilar va kastiliyalik Xuan de Padil`yani qo'shin qumondoni etib saylashadi . Madina del Kampo qirol qo'shinlari tomonidan vayron etilgach , qo'zg'olon shimoliy va markaziy Kastiliyani hamma shaharlarini qamrab oladi . Xunta Adrian hokiiyatini bekor qiladi . Karl bilan murosaaga urinib , xunta unga oktyabr oyida talabnoma yuboradi . Talabnomada qirolning doim Ispaniyada yashashi , lavozimlarga ispanlar tayinlanishi , oltin va kumush mamlakatdan chiqarilib ketmasligi ko`rsatiladi . Kortesar har uch yilda chaqirilishi , dvoryanlar ham soliq to`lamlari kerakligi , aristokratlar o`zlashtirgan yer va konlar davlatga qaytarilishi ham talabnomada qayd qilinadi . Grand va dvoryanlar shahar boshqaruvida ishtirok etmasliklari ham talab qilinadi . Oxirgi talab qo'zg'olonda tub burilishga olib keladi . Dvoryanlar va shaharliklar orasida urush boshlanadi. Bundan foydalanishga harakat qilib , qirol shaharlarga yon berishga va`da qiladi .

Qo'zg'olonning tobora antifeodal tus olishi grandlarning qirol tomoniga o'tib ketishiga olib keladi . Kastiliya dehqonlari o`z sen`orlariga hujum qila boshlaydi .

Ikkilanish tufayli shaharlarning bir qismi □ Muqaddas xunta □ dan chiqadi . 1520 yil Valyadolid shahrida qo'zg'olonchilarning ashaddiyolari yangi □ Otryadlar xuntasi □ ni tuzadilar .

Qo'zg'olonchilarning qirol qo'shinlari bilan hal qiluvchi urushi 1521 yil aprelda Vilyalar qishlog'i yonida bo`lib o`tdi . Dvoryanlar qo'shinlari □ Muqaddas xunta □ armiyasini tor□ mor keltiradi. Padil`ya va boshqa yo`lboshchilar qatl etiladi. Toledo shahri Padiliyaning bevasi Mariya Pacheko rahbarligida olti oy qarshilik ko`rsatadi . 1522 yil iyulda Karl nemis qo'shinlari bilan Ispaniyaga kelganda qo'zg'olon to`la bostirilgan edi.

Hali Ispaniyada viloyatlar separatizmi kuchli edi. Kataloniya va Aragon qo'zg'olonga qo'shilmadilar .

Karl davlati tarqoq davlatlar va hududlarning birlashmasi bo`lib , iqtisodiy va siyosiy tuzumiga ko`ra ular bir □ biridan farq qilgan . Karl □ Butunjahon xristian monarxiyasi□ni tuzishni orzu qilardi . U o`zini turklarga va nemis protestlariga qarshi kurashda katoliklar rahbari hisoblardi . Shunga ko`ra Ispaniya unga harbiy urushlar uchun mablag` va askarlar to`plash uchun manba sifatida qaralar edi .

Italiya urushlari davrida Karl Shimoliy Italiyaning katta qismini qo`lga kiritdi. Turklarning Evropaning ichkarisiga kirib borishini to`xtatish maqsadida Karl katta qo`shin tuzadi, 1535 yil Tunisni turklardan vaqtincha tortib oladi. Biroq , turk kemalari O`rta Yer dengizida ispan savdosiga xalal berishi baribir davom etaveradi .

1556 yil Karl taxtdan voz kechgandan keyin o`g`li Filipp II taxtni egallaydi . (1556 - 1598) .

Adabiyotlar:

1. I. A. Karimov. *Buyuk kelajak sari* . T., 1997
2. I. A. Karimov . *Tarixiy xotirasiz kelajak yo`q* . T., 1998
3. Kudryavtsev A. E . *Ispaniya v srednie veka* . L., 1937
4. Altamira i Kreeva P. *Istoriya Ispanii* . M., 1951
5. *Umumiy tarix* . T. 4. M., 1953
6. Qurbongaliyeva M. G. *O`rta asrlar tarixi* . T., 1990
7. Semyonov V. F. *O`rta asrlar tarixi* . T., 1973
8. Udalsova Z. V. *Istoriya Yevropo`* . T. 1. M. «Nauka». 1988.
9. Udalsova Z. V. *Istoriya srednix vekov*. T. 1-2. M, «Vo`shaya shkola». 1991.
10. Boysov M. *Istoriya srednix vekov*. M, 1995